Bagi Ferenc

AZ ÓBECSEI POLGÁRI ISKOLÁK MEGNYITÁSÁNAK ELŐZMÉNYEI (1890—1894)

„Bácskának legnagyobb, legnépesebb és legkiválóbb községe Óbecse. És ez nagy szó, ha tudjuk, hogy eme hatalmas vármegyének, amelyet büszkélkedve és önérzettel „Bácsország"-nak emlegetnek, nagyon sok olyan községe van, amely népességre sok szab. kir. várossal vetélkedik." – írja Fárbás József a Csoór Gáspár által szerkesztett Bácskai társadalom című kötet Óbecséről szóló fejezetének bevezető soraiban, és ezt az ünneplő lelkesedő hangot tartani tudja akkor is, amikor a hatvanas és hetvenes évek általános kapitalista fejlődéséről számol be, amellyel jórészt Óbecse gyors fejlődése is egybeesik: „Óbecsének gyors, kulturális fejlődése az 1860—70. évekre esik és a rohamos kialakulás szép eredménnyel tartott mindaddig, míg a százezreket jövedelmező nagy közvagyon (járásföld) egyénenkénti felosztást nem nyert." (301. old.) Írónk nem véletlenül határozza meg a hetvenes éveket az élet rosszabbodásának, nehezebbé válásának éveiként, ugyanis ez az emlékezetből, vagy legalábbis gyakorlatias tudásból eredő megállapítás megegyezik a legújabb kutatások állásfoglalásával. Így például Kolossa Tibor Magyarország gazdasági fejlődése a kiegyezéstől a XIX. század végéig[1] című munkájában megállapítja, hogy: „A 19. század második felében az európai kapitalizmus mozgásában két nagy periódust különböztethetünk meg. A század közepétől 1873-ig az általános árszínvonal emelkedett, a termelés és forgalom lendületesen növekedett. 1873-ban nagyobb méretű válság következett be, ettől fogva az 1890-es évek közepéig az árak fokozatosan csökkentek. Ezt a periódust a kortársak hosszú depressziós, stagnáló időszaknak érezték". Kolossa Tibor megállapítása szinte évszerint vonatkozik Óbecse gazdaságának helyzetére is, ugyanis az 1895-ös évre vonatkozólag objektívan, de ünneprontóan azt írja Fárbás, hogy ezen év telén: „A külterületen minden 3—4. házban felütötte tanyáját az éhség, a nyomor." (i. m. 323. old.) De persze, az idézett becsei tanító és lapszerkesztő ezt nem az európai és magyarországi kapitalizmus fejlődése

törvényszerűségeinek tudja be, hanem, mint a fenti idézetből kitűnik, a községi közvagyon magánkézbe kerülése következményének, ami viszont ugyancsak a gazdasági viszonyok nehezebbé válásának tünete.

Ezt a mélypontot azonban a kilencvenes évek legelején Óbecséig eljutó vasúttal felélénkülő kereskedelem előzte meg, amelytől az Óbecse és Vidéke társadalmi vegyes tartalmú hetilap szerkesztője, a már idézett Fárbás József tanító, minden bizonnyal jogosan sokat remélt. Számoljunk le címen, a lap 1891. január negyediki számában megjelent vezércikkében optimisztikusan írja: „És ha – amire erős a kilátásunk – e vonal (a vasútvonalra gondol – B. F.) folytatása keresztül lesz vihető, nem-e válik majd városunk egy vidéki kis emporiummá?; Adja Isten.", de rögtön a gyakorlati eredmények felmutatásának szándékával állapítja meg és közli a legújabb eredményeket is: „A vasút létesítésével megelevenült kereskedelmi forgalmunk után közgazdasági fejlődésünk tekintetében első helyütt kell megemlékeznünk az „Első Bácskai Keményítő-gyár"-ról. Ez az optimizmus és bizakodás, tűnik ki az említett vezércikk Iskola-ügyek című részéből is, amelyben a felállítandó középiskolát megelőzően szerinte: „... semmi sem lehet sürgősebb, mint a népiskolák olyatén fejlesztése, hogy az a népiskolai törvények s a mai kívánalmak kifogástalanul megjelenjen." A kiküszöbölendő dolgok közül nem említi egyiket sem konkrétan, de a korabeli sajtóból és a korszak tanügyi kérdéseivel foglalkozó szakirodalomból kitűnik, hogy Óbecse felekezeti népiskolái – mert felekezetiek voltak: katolikus, pravoszláv és izraelita – ugyanazon fogyatékosságokkal rendelkeztek, mint amilyeneket Köte Sándor: Közoktatás és pedagógia az abszolutizmus és a dualizmus korában (1849—1918) című munkájában a következőkben összefoglalva állapít meg: „A népiskolák tárgyi és személyi feltételei egyenesen akadályozták a kor követelményeit szem előtt tartó tanterv végrehajtását. Az iskolák hiánya, a meglévők felszerelésének gyatrasága, a tanítók jelentős részének felkészületlensége útjában állt a népiskolai oktatás fejlődésének. Ezen a helyzeten alig tudott segíteni a fellendülő pedagógiai-módszertani irodalom." (67. old.) Az általános viszonyokhoz képest, az Ó-Becse és Vidéke tanítókról és népiskolai viszonyokról közölt írásainak, valamint a város iskola-ellátását tanusító iratok közléseinek figyelembevételével, azt állapíthatjuk meg, hogy Óbecsén a helyzet inkább az átlagon felüli, mint gyengébb, mégis vannak olyan tények, amelyek az itteni helyzet súlyosságát bizonyítják. A helyi lap igen határozottan áll ki ezen kérdések megoldása mellett, de majdhogynem törvényszerűen csak az iskolák anyagi – és munkafeltételeinek javításáért emel szót, míg a tanítás minőségét, illetve beállítottságát a kalocsai érsekmegye tanügyi szerveinek értékelésével egybehangzóan adja. S bár a „minőséget" illetően az egyházfiak legtöbbször megelégedettségüknek adnak kifejezést, az adatok gyakran ennek az ellenkezője mellett tesznek tanúbizonyságot –, így a lap 1891.

március elsejei számában Kerületünk tanügye címmel a tudósító arról számol be, hogy: „Ó-Becsén 1522 mindennapi tanköteles van, ha egy-egy tanteremre csak 80 gyermeket óhajtanánk a törvénynek megfelelőleg, akkor még legkevesebb négy tantermet kell felállítanunk."

„Ebben az esperes-kerületben a legrendetlenebb az iskolalátogatás Ó-Becsén, (117 fiú és 88 leány nem jár iskolába), ez igen szégyenletes állapot, ..." De Fárbás József ezeken kívül még sok más dologgal is szeretne leszámolni az új év kezdetén, éppen ezért a Számoljunk le címmel írt vezércikkének folytatása következik az 1891. január 11-i számban, amelyet címváltozás nélkül, de római kettessel kiegészítve közöl. A maga nemében érdekes írás ez is, mert a szerző eléggé kiélezett hangnemben száll szembe a kisvárosi tespedséggel és kezdeményezés nélküli érdektelenséggel is. „Csak röviden regisztráljuk a helyzetet." – kezdi bírálatát és valóban tömören, de ugyanakkor elítélően így folytatja: „Társadalmi életünk pang. Nincs eszme, nincs gondolat, legyen az még oly életrevaló is, mely megvalósulást nyerhetne, mert kezdeményezőink, ha időnként kerülnének is, ám de nincs vért, mely megóvja kitartásukat a közöny, a fásultság ellenében." Majd lehangoltan állapítja meg: „Nem kedvezőbb az elmúlt év képe egyesületi életünk tekintetében sem." A lehangoló számvetésben megítélése szerint: „Egyedül a tanügy kérdése – dicséretére néhány keveseknek – tartja magát valamennyire. És ha valami messzemenő reményeink ezt illetően nincsennek, már a tapasztalt érdeklődésről is megnyugvással emlékezünk meg, mert elegendő biztosíték ez már magában véve arra nézve, hogy a gymnasium és polgári iskola nagyon is élére állított ügye legalább is méltóbb megoldást nyerend, mint sok más jobb sorsot érdemelt kérdése községi életünknek." És a szerzőnek igaza van: a középiskola megnyitásának kérdése valóban „élére állított" volt egészen megnyitásáig, sőt az épülethiány következtében még sokkal tovább is. A mi statisztikánk címmel közölt adatok szerint a népszámlálás 2661 „lakházat", 8296 férfit, 8547 nőt, tehát összesen 16 843 „lélekszámot" mutat, „az anyanyelv szerinti megoszlás" pedig 10 812 magyar anyanyelvűt, 5774 szerbet, 227 németet, 18 szlovákot, 2 románt, 3 ruthént, 4 egyéb hazai nyelvűt és 5 „külföldi nyelvű-t" számláló község lakosságának művelődést és korszerűbb tudást igénylő haladóbb polgárai valóban igyekeztek hatást gyakorolni a helyi és felsőbb állami szervekre egy középiskola mielőbbi felállítása érdekében, de sok vitát folytattak az Ó-Becse és Vidéke hasábjain arról is, hogy milyen középiskolát, gimnáziumot, avagy polgárit állítsanak. S bár a vitázók érvekkel igyekeztek alátámasztani ajánlataikat, azaz az egyik, illetve a másik középiskola melletti kiállásuk helyességét, e fontos kérdés mégis két táborra szakította a kisváros közügyeket irányító, illetve az azt irányítani akaró csoportjait, éspedig főképpen gazdag földműveseit, kereskedőit, iparosait és kisebbszámú értelmiségét. A szélesebb néprétegek, a lakosság szegényebb-

jeinek véleménye azonban ismeretlen marad, s ezek gyermekeinek minden bizonnyal be kellett érni a népiskola által nyújtott, programjában sem terjedelmes, megvalósításában pedig foghíjas tananyaggal. De nem is e réteg gyermekeinek továbbtanulásáért folyt a vita. Ez félreérthetetlenül tűnik ki a „K-i" jel mögé rejtőző helybeli esperes-plébános Állítsunk polgári iskolát című két folytatásban megjelent fejtegetéseiből. (A lap 1891. január 25-i, és február 1-i számai.) A címben megfogalmazott ajánlatával a gimnázium mellett állásfoglaló többséggel kerül ellentétbe ugyan, de az ellene cikkezők mégsem válaszolnak tőle eltérően arra a kérdésre, hogy: „... kik és miért fognák gyermekeiket Ó-Becsén középiskolába küldeni?" (A kiemelés a cikkíróé. – B. F.) „Ha középiskolánk lesz", – fejtegeti kérdését megválaszolandóan az esperes – „legtömegesebben fogják ezt látogatni az értelmes földmivesek gyermekei! Akinek 50—100 láncz földje van, az ma már nagyon érzi, hogy napjainkban a földmivestől megvárja a társadalom a műveltséget; de az öntudatos és okszerű gazdálkodás is értelmi műveltséget igényel. Tehetősebb polgártársaink tehát, ha itt bárminemű középiskola lesz, remélhetőleg 2—3 évig iskoláztatni fogják gyermekeiket, hogy azok tanuljanak, művelődjenek s az okszerű gazdálkodáshoz többet értsenek.

A másik fő tényezőt itt az iparosok és kereskedők fogják képezni. Az értelmes iparos és kereskedő méltán azt akarja, hogy mielőtt gyermeke üzletbe áll, 1—2 iskolát végezzen, mialatt a helyesírást is jobban megtanulja, a számolásból is többet tanul, más hasznos ismeretekben is előhaladást tesz. Aki pedig kereskedésbe szánta gyermekét, annak okvetlenül szükséges legalább négy polgári vagy középiskolát végeztetni, mert manapság anélkül alig boldogulhat s a középkereskedelmi iskolába is ez nyitja meg az utat.

Bizonyos mértékben az intelligens családok is ide küldenék gyermekeiket, de ezek főleg azon szándékkal, hogy itt elvégezzék gyermekeik a gymnasiumot s aztán feladhassák a gymnasium felsőbb osztályaiba. Mivel az intelligenczia, fájdalom, csekélyebb számmal van, mint akár az iparos és kereskedő osztály, akár a földmíves polgárság, az intelligens családok csemetéi alig 4-ed vagy 5-öd részét adnák a tanulóknak." (Minden kiemelés a cikkíróé. – B. F.) Az idézettek mellett nagy hévvel ecseteli az esperes a polgári iskola előnyeit, ugyanis szerinte ez az iskola a befejezett képzés mellett lehetővé teszi a tanulmányok folytatását is az „intelligensebb" családok gyermekei számára. A felsoroltak mellett cikkében fontosnak tartja az államnyelven folyó tanítás azon „nagy" előnyét is, melyből kifolyólag a helybeli és környékbeli nemzetiségiek a képzés folyamán elsajátíthatják azt.

A polgári iskola melletti kiállását a szerző annak olcsóságával is indokolja, de fejtegetéseiben ott bújkál az, hogy jobban szeretne e fokozaton is felekezeti iskolát alapítani. Cikkének második részében előbb csak céloz ennek a lehetőségnek megvalósítására, majd pedig ennek említett olcsósá-

gát hangsúlyozva írja: „Mi is óhajtanók a gymnásium felállítását; de az előadottak folytán nem látjuk biztosítva annak fentartását, – hacsak szerényen szerzetes gymnasiumot nem akarunk s pl. a jezsuitákat vagy piaristákat fel nem kérjük, hogy a kérdéses 100.000 frt. kamataiért vállalkozzanak annak felállítására és fentartására." (Minden kiemelés a szerzőé. – B. F.) Tehát a pap cikkében a korabeli konzervatív nevelési és képzési koncepciók szempontjait szinte hiánytalanul találjuk meg.

A cikk nem maradt észrevétlen, sőt a szerkesztő megjegyzése szerint több válasz is érkezett, amelyek közül a február 15-i szám A középiskola kérdéséhez, Válasz K-i-nek címmel közöl hozzászólást. Az Egy tanár jeligés írás azonban nem teszi kérdésessé azt, hogy az iskola a lakosság azon három, anyagilag jobban álló rétegének szolgálatára nyílna meg, amelyeket a felszólaló pap említett, s azt is elismeri, hogy a leendő iskola a nemzetiségiek elnemzetietlenítésével tenne szolgálatot az államesznének, de élesen cáfolja, hogy a polgári iskola bármilyen előnyt biztosítana az algimnáziummal szemben. Érdekes megemlíteni azonban azt, hogy az algimnáziumért szóló cikkíró egy szóval sem említi azt a lehetőséget, hogy a város felekezeti iskolát is állíthatna, ami mindkettőnél olcsóbb lenne. S bár mindkét vitázó nagyban elmarad szemléletben a korabeli haladó sajtó cikkeinek szemléletétől, ami részben a város vidéki voltával és az egyházi befolyás létezésével, részben pedig e vidék munkásmozgalmának akkori fejletlenségével magyarázható, mégis a polgári gondolkodás előretörése figyelhető meg a papi iskola meg nem említéssel történő visszautasításában. Mindez azonban igen kevés a Munkás Heti Krónika jóval előbbi gondolataihoz viszonyítva, ugyanis e lap 1874. VIII. 23-i számában, A mai iskolarendszer című cikkben már szót emel a tanításba beáramló sovinizmus ellen, s élesen kifogásolja a munkások helyzetére rávilágító művek munkások elől elzárását, míg: „Biblia társulat van és olyan urak, melyek a könyveket ingyen küldik. A nép legyen és kell, hogy ostoba maradjon: ez a proletariátus e szellemi gyilkosainak alapelve."[2]

Az iskola szükségességét bizonyító vita azért annyi eredményt mégis hozott, és ez kiderül a Szücs János tollából eredő Középiskolánk kérdése (Ó-Becse és Vidéke, 1891. III. 22-i száma) című cikkéből, hogy a város képviselő testülete kérvénnyel fordult a vallás- és közoktatásügyi minisztériumhoz egy algimnázium megnyitásának engedélyezéséért, de az, azzal a megindoklással, hogy: „Bácsmegyében van már elég algymnásium." a kérvényt elutasította. Szücs János cikke azonban fényt derít arra is, hogy a kisváros lakosságát mennyire megosztotta az algimnáziumot, illetve polgárit szorgalmazók kardoskodása. „A polgári iskola – írja Szücs –, melyet a múlt évben nem óhajtottunk, melynek felállítását sürgető megyei határozat ellen félévvel ezelőtt a minisztériumnál sikerrel kerestünk orvoslást, ma is ugyanolyan hibákkal bír, mint a múlt évben." Tehát a középisko-

láért harcoló városban az algimnázium megnyitása mellett állásfoglalók akadályozták meg a polgári iskola megnyitását, viszont a kért iskolát nem kapták meg, s ezzel Óbecse tanügyi téren való előrelépésének gátlói is lettek. S ha az iskolaállítás körüli bonyodalmakból eredő nézeteltéréseknek következményivel, a megromlott emberi viszonyok nyomaival nem is találkozunk a lapban, azok mindenképpen kifejezésre juthattak ebben a szituációban, s a pletykaszerű magyarázgatásokkal méginkább hangsúlyozhatták e város vidékességének színeit.

A sikertelenség következtében lényegesen kevesebb olyan írás jelenik meg ebben és a következő évben a lap hasábjain, amely a középiskola felállításának kérdéséről szólna, de azért a tanügy kérdéseivel továbbra is nagy érdeklődéssel foglalkozik. A népiskolák hiányosságai, éspedig anyagi fogyatékosságai, de az ipariskola kérdései is előtérben kerülnek, más, a város életét érintő kérdésekkel egyetemben. Mindezek ellenére a lap munkatársai nem állhattak el, nem mondhattak le a középiskola megnyitásáról. Ez tűnik ki a Maradiak című, – s. – jelzéssel alulírott 1891. szeptember 6-án megjelent írásban is, amely Ó-Kanizsa községének azon határozata ürügyén íródott, hogy e Becsétől kisebb község is elhatározta egy középiskola megnyitását. Érezhető a szerző elkeseredése, de állásfoglalásának változása is, ugyanis most már nem lép fel oly határozottan a gimnázium mellett.

A középiskola kérdése határozottabban és élesebben, majdhogynem kiélezetten az 1893-as év kezdetével vetődik fel, s bár ezen évben a városban kolera szedi áldozatait, a tanügy, jobban mondva a középiskola harcoskedvű szószólói szinte hétről-hétre foglalkoznak a lap hasábjain a kérdéssel. Az új év című vezércikk -s.- jeles írója sorait kezdve a középiskoláról ír előbb, és csak ezután tér át a község égető problémáinak lajstrombavételére azzal az ígérettel, hogy azok megoldásáért következetesen fog küzdeni. A középiskola kérdését illetően megállapíthatjuk, hogy ígéretéhez híven tartja is magát. Ez azonban korántsem volt könnyű, hiszen sok megoldásra váró kérdés rendezése kapcsán nem csak a legmegfelelőbb lehetőség megválasztása merül fel, hanem a nemzetiségi kérdés is. Így a képviselő-testület jegyzőkönyvének 1893. január 26-i bejegyzése szerint népiskolai tanítóválasztás ad nemzetiségi színezetet az ügy megoldásának, majd az iskolai tanszerek robbantanak ki hasonló jellegű vitát, amit ugyan helyesen oldanak meg azzal, hogy mindhárom felekezeti iskolának megrendelik a szükséges tanszereket, ám a jó megoldásnak szépséghibája, hogy ez csak kompromisszum árán jött létre. Az óvodaállítás, orvosválasztás, de főleg már iskolákkal, tanüggyel kapcsolatos kérdések esetében jelentkeznek a nemzetiségi színezetű viták, ám a képviselő-testület jegyzőkönyvének két nyelven történő vezetése, és két nyelven történő felolvasása is nehezen elsimítható nézeteltéréseket vált ki. De a kétnyelvűség elve sikert ér meg. E vitáknak fő akterei az iskolaszékek három hitfelekezethez tartozó elnö-

kei. (A pravoszláv és katolikus hitfelekezeti iskolák iskolaszékeinek elnökei papok.) A döntéshozatalokat azonban nem mindig sikerült ezeknek a személyeknek befolyásolniuk, különösen nem akkor, ha a határozatok megvalósításához anyagiak is szükségesek voltak. Ezen esetekben a képviselők gyakran sokkal szűkmarkúbbak a kelleténél, az elfogadhatónál is. Ezt bizonyítja szemléletesen a lap 1893. március 19-i Városi közgyűlés címmel megjelent vezércikke: „A felállítandó középiskola alapjának megteremtése tárgyában olvastatott a jog- és pénzügyi bizottságok javaslata, mely oda irányul, hogy a járásból 200 láncz földbérösszeg tétessék félre évenként vagy pedig a kisrét közepe értékesítessék e czélra, oly kikötéssel, hogy ha fel nem állíttatnék a középiskola, úgy a község használhatná az összeget." Eddig a jelentés, amelyet meg kellett vitatni, kiegészíteni és elfogadni. A vitában elsőnek felszólaló képviselő a jobb feltételek megteremtése érdekében az ajánlott 200 lánc föld bérösszege helyett 500 hold jövedelmét javasolja a középiskolai alap javára fordítani, míg az utána szólók, akik úgyszintén „őszintén szeretnék, hogy az alap minél jobban növeltetnék", az összeget, az ötszáz hold, sőt a kétszáz hold bérösszegét is, soknak találják, mert szerintük a község nem mondhat le ekkora jövedelemről. A viták hallatára a következő felszólaló már-már komikusan hatóan, a tudósítás szerint: „csodálkozásának ad kifejezést a felett, hogy valamennyi képviselő a középiskola szükségességét hajtogatja, de az alap megteremtésében szűkmarkú valamennyi.", majd így folytatja: „Mi kedvező körülmények között vagyunk, itt fekszik a nagy vagyon, költségvetéseink évente pénzmaradvánnyal záródnak, s még sem vagyunk képesek középiskola felállítására. Más város kölcsönöket vesz, adóságokba veri magát, csakhogy áldozhasson a tanügynek, hogy előmozdíthassa gyermekeinek továbbképzését. Nem szabad elejteni a fontos ügyet." Az újságíró véleménye nagyon is egyezett a felszólalással, nem is állhatta meg, hogy legalább zárójelben meg ne jegyezze, hogy: „Igazán érdekes milyen forró kása szerepet játszik ez a gymnásium ügy.", amikor pedig a vita méginkább megkérdőjelezte a kisréti földek ügyét, mert egy újabb vitázó azért „... nem tartja a kisrétet odaadhatnók, mert kell a birkáknak." akkor már igazán epésen, bár ezúttal is csak zárójelben jegyzi meg: „Hát persze, hogy azok előbbre valók fiainknál." A vita ugyancsak heves volt, mert csak „öt percnyi szünet után..." hozták meg a döntést, melynek értelmében „... a többség (17 szó) a kis rétet adja oda, oly kikötéssel, hogy belőle 200 hold a községé maradjon. (Hát most már azt szeretnénk, ha megmondaná valaki, hogy mi marad az iskola alapra. Talán amit a víz elönt?) „Bosszankodik a tudósító, de a döntés az döntés. Újságírónknak meg még ennél is váratlanabbat tartogatott a képviselő-testület „elit gárdája", ugyanis soha sem szavazta meg még ezt az összeget sem! Nem tehette, mert nem volt kvórum azokon az értekezleten, amelyek napirendjén e kérdés is szerepelt. A május 14-i szám városi

közgyűlésről szóló beszámolója még egy reményteljes várakozást oszlatott szét: megérkezett a megyei tanfelügyelőség azon átirata, amely szerint e fórumnak nincs tudomása arról, hogy a titeli polgári iskolát bárhova is áthelyeznék, tehát Óbecsére sem kerülhetett, amit pedig kósza hírek alapján reméltek e város érdekelt körei. A véglegesnek tűnő kiábrándulás azonban 1893. július 9-i számban jut kifejezésre: a képviselő-testület úgy határozott, hogy a középiskola kérdését leveszi a napirendről. „Tizenhét közgyűlésen és ki tudja hány szakosztályon, bizottságon úszott keresztül e kérdés, de azért mégsem bírt megérni. A hosszú vajúdásnak születés helyett halál lett a vége." – írja -s.- jelzésű írónk kiábrándultan és számbaveszi, hogy a 18 000 lélekszámú községtől hány jóval kevesebb lakosú és anyagilag is gyengébb községnek van iskolája, csak Bácskában is. S bár elkeseredése határtalan, mégsem tud belenyugodni a döntésbe, nem tudja azt véglegesnek elfogadni, „Mert nekünk kell középiskola!" – kiáltja szinte dacosan sorait zárva. Augusztus 13-án Kedvező alkalom címmel jelenik meg telekvásárlást, iskolaépítést ajánló cikk, majd Bőkezű képviselő-testület címmel éleshangú bírálat arra, hogy az említett szerv olyan határozatot hozott, melynek értelmében a felállítandó középiskolai alapba költségvetésének fennmaradt összegét helyezi. Ezúttal ez az összeg 790 forintot és 5 krajcárt tett ki, ami ekkor nem sokkal több egyhavi tanítói fizetésnél...

Mindezek a határozatok és a fölöttük, vagy miattuk kitörő háborgások különösen azért érdekesek, és valóban furcsán érdekesek, mert a polgári iskola megnyitásához mindvégig anyagi alapbiztosítékot óhajtanak teremteni az ezen intézmény körül tevékenykedők, s figyelmüket, energiájukat szinte kivétel nélkül erre pazarolták, holott, mint az a lap december 10-i számában megjelent A középiskola kérdéséről című irásból kiderül, erre szükség sem volt, ilyesmire semmilyen korabeli iskolák alapításának feltételeit megszabó előírás nem kötelezte az érintett, érdekelt községeket, városokat. „Olyat akartak létesíteni, amit tulajdonképpen senki sem követelt," – írja a cikkét csak X-jellel ellátó ismeretlen szerző, majd így folytatja: „amit tulajdonképpen nagyon könnyen el lehetett volna intézni egy mondattal. Nevezetesen, ha a város kimondja, hogy középiskolájáról évi költségvetésében gondoskodik, vajjon nem teremtette-e meg azonnal gymnáziumát alapjával együtt." (A kiemelés a szerzőé. – B. F.) E cikk kiváltotta hatás mindenképpen nagy volt, s elindította az eddig meg-meg akadó ügy gyors realizálását. Azt azonban, hogy milyen érvek és ellenérvek hangzottak el, íródtak le a beállott helyzetben, nem követhetjük, ugyanis az Ó-Becse és Vidéke 1894. januártól októberéig terjedő számaihoz nem sikerült hozzájutnunk. Az 1894. október 7-i szám Új felsőbb iskola című aláírás és jel nélküli cikke viszont már mint eldöntött és véglegesen megalapított hatosztályú községi polgári fiúiskoláról számol be, sőt arról is értesít, hogy „A polgári leányiskolát fenntartó társulat" megalakult, annak élén

buzgó és társadalmi életünkben kedvelt személyek állanak, a tagok és adományok gyűjtése szép eredménnyel folyik, s hisszük, hogy a szülők közreműködése is meg van nyerve." A következő számban már az Újdonságok rovatban arról értesül az olvasó, hogy a: „Polgári leányiskola részére Finta igazgató úr a társulat megbízásából már talált alkalmas helyiséget, a fő utczán levő Fränkl-féle házat, amelyet ki is vett. A megnyitás e hó 28-án feltétlenül megtörténik, a tanítónői állásra a pályázat a napokban kiiratik." A Társulati Polgári Leányiskola iskolaszéki tisztikara és tagjai megválasztásának lezajlásáról a lap október 21-i száma értesíti olvasóit, a huszonnyolcadikai száma a tantestülettel ismerteti meg azokat, a november negyedikei viszont már a november elsején lezajlott ünnepi megnyitóról számol be.

A tevékenység tehát eleven és a lelkesedés is nagy, amit az is bizonyít, hogy „Az óbecsei polgári magyar dalkör szini osztálya (...) a társulati polgári leányiskola javára, műkedvelői előadást tart, Tóth Kálmán „Az ördög párnája" című énekes mulattató népszínművet. A nemes czél, melyért a dalkör, mint első siet síkraszállni, fölöslegessé teszi művelt közönségünk figyelmének külön való felhívását." – írja a lap előadást beharangozó szándékkal és lelkesen október 28-án. De csak látszatra ilyen a lelkesedés. A „művelt közönség" fölhívása nem volt felesleges, sőt ilyen udvarias formában éppenséggel nem, ugyanis a dalkör előadásának nemhogy jövedelme lett volna, hanem ráfizetése volt, éspedig kereken 16 forint, ami a polgári leányiskola tanulónkénti havi tandíjának pontosan négyszerese. Ez elkeseríti a gyakori jelentkezése alapján a lap belső munkatársának is tekinthető Szeredyt, aki november 4-én a Tárcza rovatban polgártársainak jellemzésére is vállalkozik talán éppen elkeseredése következtében: „Nálunk szinte szokássá vált mindent közömbösen venni," – írja Műkedvelői előadás című cikkében – „s mindenben az anyagi érdeket keresni. Nem tudjuk eléggé méltányolni azok munkáját és küzdelmét, akik drága idejüket, (mert nem azok küzdenek kiknek sok és olcsó az idejük) feláldozva, egy-egy nemes eszme szolgálatába állanak és lelkesednek, hogy lelkesítsenek. De hiába!

Ez a mai társadalomnak egy ferdesége. Ma mindenki ahol meg akar jelenni, vagy megjelen, ott erejét felülmúló, állását messze túlhaladó fényt, pompát meg mit tudom én mit akar kifejteni és ha ezt nem bírja – inkább otthon marad. Pedig használna az ügynek, de meg az illetőknek is, az egyszerű megjelenés és az együttes támogatás.

A másik ok az esztelen kaszt rendszer, egymásnak kicsinylése és a nagyzás hóbortja."

Ebből a szempontból nézve tehát a város polgárainak mentalitása 1891-től, Fárbás József fentebb idézett Számoljunk le című két vezércikkének idejétől számítva, majdhogynem semmit sem változott. Szeredy azon állí-

tása, mely szerint polgártársai mindenben anyagi érdekeltségüket nézték, a helység tanügyi köreire is vonatkozhatott, mivel kisérlet történt arra, hogy az alsófokú iparostanonc iskolák átszervezésének folyamatát kihasználva az ott tanító pedagógusok helyét tiszteletdíjasok foglalják el, amazok kilátástalan kenyér-gondok elé állítása árán is. Mindezek az 1894. év végén fellobbanó viták, nézeteltérések, valamint a polgári iskola építése körüli hosszan elhuzódó eszmecserék és türelmet emésztő kombinációk még sokáig hatottak a város lakóinak viszonyaira és magára a városéletére is. És hogy ez valóban így volt, azt igazolja az Ó-Becse és Vidéke 1896. február 2-i Visszavonás című alulírás és jel nélkül nyomdafestéket látott cikke, melynek írója még a polgári iskola kétéves működése után sem tudja elfeledni az iskola megnyitása körüli viszálykodásokat, s éppen azért írhatta olyan eleven gúnnyal, hogy a: „Bölcsebbnél bölcsebb városatyák éveken át azon tanakodtak, hogy gymnasium, reál vagy polgári iskola legyen-e emelve, és nem annyira tanakodtak, mint eme kérdés segélyével ránczigálták és tépték e nagyfontosságú ügyet tán azért is, hogy agyon legyen ütve.

Végre egy spontán lelkesedést ragadott meg Zsótér Andor képviselő és megszületett a polgári iskola, annak dacára, hogy illő helyisége biztosítva nem lett.

„Ez a község, amely a néptanítóknak igazi palotákat tart fenn, oly tanítóknak, akik nem is tartoznak a község fennhatósága alá: ez a község beleszorította saját ifjúságát egy rozoga, sötét, egészségtelen zsandár kaszárnyába."

A polgári iskola minden gátló körülmény ellenére is megnyílt. Meg is kellett nyílnia, mert a polgárosulást sürgető századvégi viszonyok tették szükségessé, hívták életre. És ezzel magyarázható az is, hogy éppen polgári iskola lett, nem algimnázium, noha, mint láttuk, a kisebbszámú értelmiség szinte egész lényével az előkelőbbnek, értelmiségibbnek számító algimnázium mellett hadakozott. De a hatosztályú polgári iskola megnyitása 1894-ben már némileg anakronizmus is volt. Köte Sándor már említett munkájában írja, hogy: „A felsőbb népiskola, melyet a hat elemit vég-zett fiuk és lányok számára tervezett Eötvös, életképtelennek bizonyult. A polgári iskola – fiuk számára hat, lányok számára négy osztályú – alacsonyabb tisztviselői pályára képesített. A fiúpolgári két felső osztálya gyakorlatilag az 1883-as középiskolai törvény után elsorvadt, és a városi iparos és kereskedői réteg igényeit kielégítő, gyakorlatias műveltséget adó négyosztályos iskolává vált."[3]

Mindezektől függetlenül azonban jelentős intézménye volt az az iskola e korban a város gazdagabb földműveseinek, kereskedőinek és iparosainak. esetleg feltörni vágyó szegényebb polgárainak. Az iskola tantestületében pedig, hosszabb-rövidebb ideig tanítottak olyan egyéniségek is, mint a helyi viszonyok közül kinövő, zeneszerzéssel is foglalkozó Révfy Géza, aki

Becséről távozva a csáktornyai állami tanítóképző kinevezett tanára lett; vagy a Szencről ideérkezett Réti Ödön, a Nyugat később (1910-től 1924-ig) megbecsült regény, színmű, de főképpen novellaírója.

Forrásmunkák:

1 Magyarország története, 1849—1918
Szerkesztette: Hanák Péter
Erényi Tibor és Szabad György közreműködésével.
Tankönyvkiadó, Budapest 1972. – 171. old.

2 A dualizmus közoktatás ügyének bírálata a haladó sajtóban.
Szerkesztette, a bevezetést és a jegyzeteket írta: Felkai László.
Tankönyvkiadó, Budapest, 1959. – 47. old.

3 Köte Sándor: Közoktatás és pedagógia az abszolutizmus és a dualizmus korában (1849—1918)
Tankönyvkiadó, Budapest, 1975. – 82. oldal.

4 Az Ó-Becse és Vidéke
Vegyes tartalmú hetilap idézett számai.

Rezime

Problemi oko otvaranja građanskih škola u Starom Bečeju

Počeci prodiranja kapitalističkih proizvodnih odnosa u Potisje pada na šestu deceniju prošloga veka. Posle privredne krize koja se javila 1873. godine, pri kraju stoleća nastaje nagli privredni uspon.

U okviru ovih opštih kretanja razvija se privredni i kulturni život Starog Bečeja. Autor do tančina prikazuje stanje školstva u to doba u ovom naprednom potiskom gradu. Konstatuje da nagli privredni razvoj nije istovremeno i praćen proširenjem školske mreže i otvaranjem škola višega ranga.

U gradu je postojalo različito mišljenje u vezi toga da li da se otvori niža gimnazija il samo građanska škola. Borba za otvaranje srednje škole naročito se rasplamsala 1893. godine kada je trebalo obezbediti novčanu osnovu za funkcionisanje buduće škole. Prikaz stanja duhova i borbu različitih mišljenja autor je bogato podkrepio citatima iz tadašnje štampe.

Najzad je 1894. godine doneta odluka o otvaranju građanske škole, koja je najviše odgovarala društvenoj strukturi stanovništva grada.

Resümee

Probleme um die Eröffnung der bürgerlichen Schulen in Stari Bečej

Das Vordrängen der Kapitalistischen Produktionsverhältnissen in dem Theissgebiet fällt auf das sechste Dezennium des vorigen Jahrhunderts. Nach der Wirtschaftskrise, die im Jahre 1873 auftauchte, entstand gegen Ende des Jahrhunderts ein rascher, wirtschaftlicher Aufstieg.

Im Rahmen dieser allgemeinen Bewegungen entwickelt sich das wirtschaftliche und kulturelle Leben von Stari Bečej. Der Autor stellt in allen Einzelheiten die in dieser Zeit stehende Lage des Schulwesens in dieser fortschrittlichen Stadt an der Theiss dar. Es wird festgestellt, dass der rasche wirtschaftliche Aufstieg nicht gleichzeitig mit der Erweiterung des Schulnetzes und mit dem Eröffnen der Schulen höheren Ranges begleitet wurde.

In der Stadt kreisten darüber verschiedene Meinungen, ob man das Untergymnasium oder nur die bürgerliche Schule eröffnen soll. Der Kampf um das Eröffnen der Mittelschule flammte besonders im Jahre 1893 auf, als man die materiellen Mittel für das Funktionieren der künftigen Schule versichern sollte. Die Darstellung der Geisteszuständer der Bürger und den Kampf der verschiedenen Meinungen ünterstützt der Autor mit vielen Zitaten aus der damaligen Presse.

Endlich ist im Jahre 1894 die Entscheidung über das Eröffnen der bürgerlichen Schule gefallen, die am meisten der Gesellschaftsstruktur der Bevölkerung entsprach.